

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

SOCIAL INTERACTION BETWEEN LOCAL AUTHORITIES AND THE COMMUNITY UNDER MARTIAL LAW

У статті розглянуто бачення соціальної взаємодії місцевої влади та громади в умовах дії воєнного стану прифронтового міста (м. Запоріжжя) представників різних вікових груп. Виділені ключові позиції, пов'язані з взаємодією: бачення містянами специфіки життя у прифронтовому населеному пункті, його проблем, їх участі у житті міста та взаємодії з місцевою владою, обізнаності щодо діяльності місцевої влади та власного досвіду взаємодії з управлінськими структурами. Виявлено, що мешканці міста розглядають соціальну взаємодію місцевої влади та громади в умовах дії воєнного стану як важливу складову суспільного життя, усвідомлюють безпекові проблеми, пов'язані із війною, але переймаються і загальними проблемами міста: якістю життя, дозвіллям, розвитком інфраструктури, витратами міського бюджету. Визначено, що оцінка діяльності місцевої влади щодо вирішення проблем міста є задовільною, а готовність особисто виступати в якості агента суспільних змін – низькою. Проаналізовано специфіку отримання інформації та її аналізу щодо життя міста: офіційні джерела інформації не розглядаються їх як основні при отриманні відомостей, відзначається уникнення щодо згадування назв альтернативних джерел інформації, якими вони користуються. Охарактеризована вікова специфіка у поглядах на соціальну взаємодію місцевої влади та громади в умовах дії воєнного стану: систематична цікавість до проблем міста є характерною для осіб старше 30 років; також з віком збільшується критичне сприйняття інформації, її аналіз та фактчекінг, порівняння даних та формування власних висновків; представники всіх груп відзначаються низьким рівнем довіри до міської влади; представники молодшої групи (до 30 років) розглядають проблеми міста через «призму» власного місця проживання», група старше 50 років звертає увагу на системні проблеми міста в цілому, його майбутнє та розвиток, зокрема у повоєнний період.

Ключові слова: соціальна взаємодія, місцева влада, громада, воєнний стан, довіра до влади.

The article examines the vision of social interaction between local authorities and the community under martial law in a frontline city (Zaporizhzhia) by representatives of different age groups. The key positions related to interaction are highlighted: the citizens' vision of the specifics of life in a frontline settlement, its problems, their participation in the life of the city and interaction with local authorities, awareness of the activities of local authorities and their own experience of interaction with administrative structures. It has been found that city residents consider social interaction between local authorities and the community under martial law as an important component of public life, are aware of the security problems associated with the war, but are also concerned about general problems of the city: quality of life, leisure, infrastructure development, and city budget expenditures. It is determined that the assessment of the local authorities' activities in solving the city's problems is satisfactory, and the willingness to personally act as an agent of social change is low. The specifics of obtaining information and analyzing it regarding the city life are analyzed: official sources of information are not considered by them as the main ones when obtaining information, and they avoid mentioning the names of alternative sources of information that they use. The age specificity in the views on the social interaction of local authorities and the community under martial law is characterized: systematic interest in the problems of the city is characteristic of people over 30 years old; also, with age, critical perception of information, its analysis and fact-checking, comparison of data and formation of own conclusions increase; representatives of all groups are characterized by a low level of trust in the city authorities; representatives of the younger group (under 30 years old) consider the problems of the city through the «prism» of their own place of residence, the group over 50 years old draws attention to the systemic problems of the city as a whole, its future and development, in particular in the postwar period.

Key words: social interaction, local authorities, community, martial law, trust in the authorities.

УДК 316.472.3:352.07"364"
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.68.4>

Сорокіна О.С.

к.філос.н.,
доцент кафедри соціології
Запорізький національний університет

Постановка проблеми. Одним з наслідків повномасштабного вторгнення, якого зазнала Україна з 24 лютого 2022 року, є руйнування зв'язків та усталених практик взаємодії, зокрема в сфері функціонування соціальних інститутів та інститутів громадянського суспільства. Так, соціальна взаємодія місцевої влади та громади в умовах також зазнала змін, пов'язаних з ситуацією в країні та правовими обмеженнями, які накладає введення воєнного стану [1; 2]. Місцева влада активно залу-

чена до надання соціальних послуг, підтримки вразливих категорій населення, забезпечення населення необхідними ресурсами, функціонування міста, надання допомоги та організації представлення адміністративних послуг. Стабільна взаємодія та довіра до місцевої влади виступають умовою збереження стійкості громад та функціонування громадянського суспільства. Слід відзначити, що навіть в умовах дії воєнного стану не допускається скасування децентралізації чи самоврядування

громад, оскільки це суперечить європейським цінностям, дотримання яких прагне Україна. Взаємодія місцевої влади та громади через реалізацію спільних ініціатив, орієнтована на забезпечення соціальної стабільності та відновлення, дозволяє спростити процедури функціонування місцевих органів влади в умовах воєнного стану, що надає можливість оперативного реагування на виклики.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання соціальної взаємодії місцевої влади та громади має тривалу історію досліджень, яка відзначається зміною концептуальних засад бачення даної взаємодії. Платон у «Державі» розглядає питання взаємодії влади та громади крізь призму власної теорії державного устрою та ідей справедливості та гармонії. Оскільки влада має належати лише філософам, які володіють інтелектуальною здатністю до прийняття рішень, то громада у вирішенні суспільно важливих питань відіграє у нього роль спостерігача та пасивного об'єкта управління [3]. Платон ставить під сумнів загальноприйнятні сьогодні уявлення щодо демократії та демократичних цінностей, спираючись на ідею «обраності» та недоступності до участі у вирішенні спільних питань всіх членів громади.

Н. Макіавеллі у праці «Володар» зосереджує увагу на відносинах між громадянами та владою, а також на механізмах, які забезпечують стабільність держави. У концепції Н. Макіавеллі громадяни не є пасивними спостерігачами, вони відіграють важливу роль у динаміці політичних процесів. Він вважав, що правитель, який отримав владу завдяки підтримці народу, має зберігати цю підтримку, реагувати на потреби та побоювання громади, шукати компроміс та уникати соціальних конфліктів, оскільки це забезпечує стабільність. Влада і громадяни повинні знаходити компроміс, що дозволяє уникнути соціальних конфліктів і забезпечити порядок [4]. Н. Макіавеллі пропонує розглянути відносини між владою і громадянами як динамічний процес, в якому обидві сторони мають свої інтереси та обов'язки, важелі впливу проблеми, які потребують розв'язання.

с у праці «Про суспільну угоду, або принципи політичного права» формує концепцію суверенітету, ключовим положенням якої є належність влади громаді, де влада походить від її волі та має бути спрямована на вирішення суспільно значущих питань, а загальне благо має стояти вище за індивідуальні інтереси та потреби. Умовою реалізації даної ідеї у Ж.-Ж. Руссо є взаємодія влади і громади через систему представницьких органів та налагодження постійної взаємодії [5]. Суспільна система має забезпечувати рівну участь всіх своїх членів у вирішенні спільних питань, громадяни повинні бути свідомими та активними учасни-

ками цього процесу, що є проявом справжньої свободи та демократії.

А. де Токвіль у праці «Про демократію в Америці» формулює тези, які стосуються взаємодії місцевої влади та громади, місцеве самоврядування розглядається як основа демократії, а громади мають право на самостійне управління. Їх залучення, на думку А. де Токвіля, підвищує політичну свідомість і відповідальність громадян та зміцнює демократичні інститути. Другою позицією є децентралізація, яка дозволяє громадянам контролювати владу, оскільки місцеві органи влади ближчі до населення і більш чутливі до його потреб. Третя позиція стосується ролі місцевих асоціацій: активні громади і асоціації сприяють розвитку демократичних традицій і підвищують рівень політичної свідомості серед населення. Дані інститути дозволяють громадянам об'єднуватися для вирішення спільних проблем та ефективно їх вирішувати [6]. А. де Токвіль розглядав місцеву владу і громаду як критично важливі елементи демократичного суспільства, які дозволяють реалізувати ідею демократичного устрою.

Е. Остром у роботі «Керування спільним. Еволюція інституцій колективної дії» показує, що існує третій шлях управління спільними ресурсами, крім лише державної або приватної власності. Вона довела, що місцеві громади часто розробляють власні ефективні правила та інститути для управління спільними ресурсами, ефективність яких є вищою за традиційні форми інституційної взаємодії. Е. Остром спирається на ідеї самоорганізації задля створення передумов стабільного розвитку громади. Серед ключових позицій, відзначених авторкою, є: спільне прийняття рішень, моніторинг поточного стану ситуації, визнання права громад на самоорганізацію, чітко визначені механізми управління [7]. Е. Остром підкреслювала необхідність емпіричного вивчення реальних практик самоорганізації локальних спільнот з метою поширення позитивних здобутків на інші громади.

У 2023 році Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) провів дослідження «Комплексна оцінка життєстійкості населення», яке включало також питання щодо бачення респондентами взаємодії місцевої влади та громади. За його результатами, рівень довіри до місцевої влади залишається стабільним (50% населення довіряє місцевій владі, тоді як 46% не довіряє), що є вищим, ніж рівень довіри до державної влади. Ця інформація є важливою для розуміння соціальної динаміки в громадах і розробки політики, спрямованої на покращення взаємодії між населенням і владою [8].

Є. Головаха активно досліджує питання взаємодії між місцевою владою та громадами в Україні. Він зазначає, що ефективність міс-

цевого самоврядування та участь громади в управлінні значно підвищують легітимність влади, що є особливо важливим в умовах сучасних викликів, зокрема під час війни, коли громади повинні демонструвати здатність до адаптації та стійкості в умовах криз. Є. Головаха зауважує, що з початком війни спостерігається зниження задоволеності українців роботою державних інститутів, що може бути наслідком складної ситуації в країні, де війна ставить під загрозу не лише безпеку, а й економічну стабільність. Українці також стали більш обережними у своїх висловлюваннях, побоюються щодо можливих наслідків своїх слів, особливо у телефонних інтерв'ю, що може свідчити про наявність соціального тиску або страху перед репресіями [9; 10]. Є. Головаха наголошує на важливості збереження демократичних цінностей та прав людини, попри виклики, які ставить війна.

Метою статті є визначення бачення соціальної взаємодії місцевої влади та громади в умовах дії воєнного стану на прикладі прифронтового міста (м. Запоріжжя) представників різних вікових груп.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу соціальної взаємодії місцевої влади та громади в умовах дії воєнного стану були проведені 3 фокус-групи (серпень–вересень 2024, n = 30), де в якості інформантів виступили мешканці м. Запоріжжя, представники вікових груп 18–30 років, 30–50 років та група старше 50 років. Аналіз отриманої інформації надав можливість отримати відомості щодо бачення містянами специфіки життя у прифронтовому місті, його проблем, їх участі у житті населеного пункту та взаємодії з місцевою владою, обізнаності щодо діяльності місцевої влади та власного досвіду взаємодії з управлінськими структурами.

Результати дослідження можна представити у наступних положеннях:

1) інформанти описують своє життя у місті як «небезпечне», «нервово» та «тривожне». Учасники фокус-груп висловлювали розуміння того, що Запоріжжя є прифронтовим містом, однак зазначали, що у порівнянні з іншими містами України, які також на межі зіткнення та мають приблизно таке саме населення і бюджет, ситуація зі станом Запоріжжя значно гірша;

2) щодо бачення актуальних проблем міста, то були зазначені позиції, пов'язані з безпекою (немає камер спостереження, відсутність укриттів та/або неналежне їх облаштування, погана робота поліції), рівнем життя (низькі заробітні плати, нестача місць для відпочинку та дозвілля, проблеми для бізнесу, відсутність житла для молодих сімей, екологічні проблеми), розвитком інфраструктури (проблеми з озелененням міста, освітленням, відсут-

ність ремонту доріг, старий іржавий транспорт, наявність сміття на вулицях та у парках);

3) середня оцінка взаємодії місцевої влади та громади інформантами 3–3,5 бали (за 5-бальною шкалою). Щодо покращення взаємодії влади та громади, інформанти зазначили наступне: взаємодія з активістами, співпраця з містянами та їх підтримка. Інформанти поділяють думку щодо того, що має бути активна громадська позиція, але зазначили, що велике значення має також особиста мотивація, вплив соціальних мереж та інформаційних акцій. Слід відзначити, що бачення інформантів є певним чином ідеалістичними – вони зазначають необхідність об'єднання та солідаризації, але не наводять конкретних прикладів чи пропозицій і зазначають, що готові підтримати ініціативи місцевої влади чи громадських активістів, але жоден з учасників не висловив бажання чи прагнення виступити ініціатором таких змін. На особливу увагу, на нашу думку, заслуговують зауваження щодо необхідності громадського контролю за розподілом коштів. Учасники дослідження зазначили, що Запоріжжя є промисловим містом, всі працюючі особи та великі підприємства сплачують податки, але в той же час базові проблеми у місті не вирішуються (вивіз сміття, відсутність ремонту доріг протягом багатьох років тощо);

4) щодо інформування про діяльність місцевої влади, то інформанти знають про офіційні сторінки, але не користуються ними. Більшість зазначила, що підписались на початку війни на телеграм-канал з безпекових питань, але наразі як джерело актуальної інформації його для себе не визначають. Говорять, що просто скролять повідомлення. Вважають, що містяни не отримують всієї повноти інформації і часто вона прикрашається в позитивний бік. Також інформанти уникали згадування конкретних назв інформаційних каналів, якими користуються;

5) серед проблем отримання адміністративних послуг зазначили те, що установи не працюють під час тривоги («можна витратити весь день, але не отримати результату»), наявність пропозицій дати хабар, щоб питання швидше вирішилось, складнощі для літніх людей з поданням онлайн заявок, які важко опановують комунікацію через сайти; постійне скеровання до інших фахівців чи установ; тривалість процедур; відсутність будь-якої відповіді, навіть негативної, впродовж тривалого часу. Також учасники висловили схвалення щодо введення електронних черг та можливості вирішити частину питань у дистанційному форматі, що є особливо важливим для працюючих осіб, адже це дозволяє їх уникати витрат робочого часу.

Стосовно діяльності депутатів місцевих рад, то половина інформантів зазначила, що може

пригадати прізвища депутатів, а також згадала окремі випадки, пов'язані з передвиборчими акціями та піаром. Відзначають неспівпадіння між обсягом зробленої роботи та висвітленням її у ЗМІ. Частина інформантів зазначила, що може пригадати прізвища депутатів, а також окремі випадки, пов'язані з певними акціями та піаром: прибирання територій, озеленення, роздача гуманітарної допомоги.

Отримана інформація дозволяє зробити висновок щодо специфіки вікової диференціації у поглядах представників різних груп на соціальну взаємодію місцевої влади та громади в умовах дії воєнного стану. В цілому особи у віці до 30 років є необізнаними у проблемах міста Запоріжжя та самостійно не проявляють цікавості до проблем населеного пункту, в якому вони проживають. Зустрічаються окремі особи, які можуть детально розповісти щодо життя Запоріжжя, але це скоріше виключення. Про діяльність влади знають не з власного досвіду, а з досвіду других чи третіх осіб, причому переважно він є негативним. Знають про існування місцевих ЗМІ, але вони не є для них цікавими. Перевагу надають платформам, які транслюють національні новини. Найчастіше це телеграм-канали. В цілому, незважаючи на низький рівень обізнаності, діяльність міської влади оцінюють нейтрально або скоріше нейтрально-позитивно. Проблеми міста часто «прив'язані» до місця проживання особи – конкретного району та його інфраструктурних чи транспортних проблем. Низький рівень довіри до місцевої влади пов'язують з безпековими питаннями (зокрема укриттями) та позитивним або нейтрально-позитивним поданням новин в телеграм-каналах. Інформацію сприймають певним чином не критично, до перевірки вдаються лише у випадку, коли джерела суперечать один одному, або інформація відверто суперечить здоровому глузду чи досвіду, або містить грубі маніпулятивні технології. Стосовно співпраці з місцевою владою є уявлення щодо можливості налагодження діалогу, але відсутнє чітке розуміння механізму, відповіді скоріше абстрактно-теоретичні, ніж практичні.

Особи у віці 30–50 років, на відміну від попередньої групи, більше концентрується на питаннях, пов'язаних з якістю життя (власного) та дітей у міському середовищі, інфраструктурою (в широкому сенсі). Критично сприймають інформацію, порівнюють дані, роблять власні висновки. Мають широке коло знайомств, в тому числі в інших населених пунктах та країнах, тому часто зіставляють інформацію і висновки не на користь власної країни. Вважають, що влада акцентує увагу лише на позитивних моментах, всіяко прикрашаючи їх, але реальних проблем не доносить. Також рівень довіри

до офіційних джерел падає, коли інформація, яку вони дізнаються від знайомих/колеги/або самі були свідками, не висвітлюється в офіційних ЗМІ чи подається виключно у позитивному чи нейтральному контексті. У питанні налагодження співпраці з владою мають дещо ідеалізоване уявлення про те, що громада може самостійно вирішити більшість питань без участі влади, але визнають необхідність співпраці та роль ініціатора воліють віддати офіційним структурам. Про діяльність влади часто знають з власного досвіду, який є і позитивним, і негативним.

Представники групи старше 50 років звертають увагу на питання, пов'язані з екологією, переживають, що після війни не буде бажаючих повернутись у місто. Дивляться на певні проблеми досить ідеалістично. Готові підтримати пропозиції «зверху», якщо будуть вважати, що вони на краще, але самі не готові виступати з ініціативою. Дуже схвально відносяться до концепту «європейські цінності», але достатньо часто не критично, просто як до позитивного бренду. Критично сприймають інформацію, порівнюють дані, роблять власні висновки. У питанні налагодження співпраці з владою також мають дещо ідеалізоване уявлення про те, що потрібно підтримувати ініціативу, але самі не готові з нею виступати. Вважають, що головне – покращити культуру, і тоді більшість питань вирішиться автоматично. Судження про діяльність влади часто знають з власного досвіду, який є і позитивним, і негативним, а також з розповідей друзів/рідних/публікацій у ЗМІ.

Висновки. Мешканці міста розглядають соціальну взаємодію місцевої влади та громади в умовах дії воєнного стану як важливу складову суспільного життя. Мешканці міста характеризують власне життя як «небезпечне та «тривожне». Висловлюють занепокоєння щодо питань, пов'язаних передусім з безпекою у місті, рівнем та якістю життя, розвитком міської інфраструктури. Достатньо низько оцінюють діяльність міської влади щодо вирішення проблем міста. Висловлюють готовність підтримати зовнішні ініціативи, але особисто не готові виступати у якості ініціатора змін. Підписані на офіційні джерела інформації, але не розглядають їх як основні при отриманні відомостей, але уникають згадування назв альтернативних джерел інформації якими користуються (що може свідчити про використання так званих «опозиційних» джерел). Вважають, що місцева влада «прикрашає» у повідомленнях дійсність. Серед проблем вирішення конкретних питань, пов'язаних із взаємодією з владними структурами зазначили як проблему той факт, що установи не працюють під час тривоги, пропозиції щодо хабарів, відсутність реакції посадових осіб на запити, тривалість

процедур. Але схвально віднеслись до введення електронних черг та можливості вирішити частину питань у дистанційному форматі. Як правило, не знають прізвища депутатів місцевих рад. Знають їх дільність по заходам, пов'язаним з передвиборчим процесом: прибирання територій, озеленення, роздача гуманітарної допомоги. Відзначають неспівпадіння між обсягом зробленої роботи та висвітленням її у ЗМІ.

Також є наявною вікова диференціація у поглядах представників різних груп на соціальну взаємодію місцевої влади та громади в умовах дії воєнного стану. Цікавість до життя міста та його проблем виявляють представники вікових груп старше 30 років. Також вони схильні до критичного сприйняття інформації, порівняння даних, формування власних висновків. Якщо молодь активно спирається на вторинні та часто неперевірені джерела інформації щодо діяльності органів місцевої влади, то представники старших вікових груп спираються на власний досвід та/або досвід близького оточення та людей, з якими знайомі особисто. Представники всіх груп відзначаються достатньо низьким рівнем довіри до міської влади та надають задовільну оцінку її діяльності. Представники групи старше 50 років достатньо часто згадують та схвально відносяться до концепту «європейських цінностей», але певним чином некритично, як до позитивного бренду, переймаються проблемами старіння міста та відсутністю бажання у містян, які покинули населений пункт, повернутись до нього після завершення війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 05.12.2024).
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.12.2024).
3. Платон. Діалоги / пер. Й. Кобів, Ю. Мушак. Київ : Фоліо, 352 с.
4. Макиавеллі М. Володар. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Machiavelli_Niccolo/Volodar.pdf?PHPSESSID=r1csq41rtfo594v8r82no53ri0 (дата звернення: 07.12.2024).
5. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Пер. з фр. та ком. О. Хома. Київ : Port-Royal, 2001. 349 с.
6. Токвіль Алексіс де. Про демократію в Америці. URL: <http://litopys.org.ua/tocq/toc07.htm> (дата звернення: 07.12.2024).
7. Ostrom E. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action (Political Economy of Institutions and Decisions). Cambridge : Cambridge University Press. 1991. 298 p.
8. КМІС. Комплексна оцінка життєстійкості населення. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/news/20240126_n/PRE_SHARP2_Wave2_Initial-analysis_06.12.2023_UKR.pdf (дата звернення: 07.12.2024).
9. Golovakha E., Gorbachyk A. Social Changes in Ukraine and Europe: Outcomes of European Social Survey 2005–2007. Kyiv : Institute of Sociology of NAS of Ukraine, 2009. 127 p.
10. Головаха Є. Суспільна угода, влада та реформи в Україні. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/suspilna-uhoda-vlada-ta-reformy-v-ukrayini-0> (дата звернення: 12.12.2024).